

plavby světové jest Atlantický oceán, největší díl světové tržby však soustřeďuje se v teritoriálně skrovné části zeměkoule, v severozápadě Evropy, v oblasti severního moře a úžin jemu blízkých i veletoků do něho plynoucích (přístavy Londýn a Liverpool, Hamburk a Brémy, Amsterdam a Rotterdam, Antverpy a Le Håvre).

Suezský průplav, zkrátiv plavbu z Anglie do Východní Indie oproti bouřlivému mysu Dobré naděje o plných 12.700 km, vrátil i moři Středozevnímu velkou část bývalého významu obchodního, předem arcit transitního — samostatný obchodní význam středozevních přístavů, necht Marseille či Janov nebo dokonce Terst a Benátky či Rjeka, je proti přístavům Severního moře vždy přece jen nepatrným.

Také v pozemních komunikacích přinesl konec 19. století obrovské podniky rázu transkontinentálního (po amerických drahách pacifických dráha sibiřská a transkavkazská, dokončovaná dráha bagdadská, transafrická trať Kap-Kairo, projekt dráhy saharské a j.).

Co do druhů zboží, zauímají ve světové tržbě nejcelnější místo obiliny — pšenice, kukuřice, rýže, pak žito, ječmen a oves a všeliké druhy produktů moučných a pak i zvířecích — exportními zeměmi jsou zde řídce osídlené kraje Evropy (Rusko, Balkán, podunajské země), severní Ameriky (nyní zejm. též Kanady, kdežto obilní exportní schopnost Unie klesá), veliký díl Ameriky jižní (především Argentina), konečně Austrálie — importními zeměmi jsou celá západní a střední i jihozápadní Evropa i Japan, jižní Afrika a Brasilie —, velikou položku světové tržby činí dále čaj, káva, kakao (v čele exportních států pro kávu je Brasilie, pro čaj Indie a Čína), všechny jižní (subtropické) plodiny, průmyslové suroviny bavlna (v níž převládá severní Amerika, teprv daleko za ní následují Egypt a Indie) a juta, vlna (Argentina, Austrálie), dříví (Rusko, Švédsko), uhlí (Anglie), víno (největší producent Francie, Portugalsko), ledek (Chile) atd.

§ 5. Tendence vývoje tržby v přítomnosti.

Již shora poukázáno, že od provozování vlastní tržby odloučila se řada zvláštních pomocných živností: dopravnictví, které provádí mechanický převod zboží z místa na místo, spe-

dice, která svojí speciální znalostí železničních a plavebních tratí i tarifů prostředkuje opět mezi kupcem a dopravovatelem k tomu cíli, aby transport zboží co nejlevněji, nejrychleji a nejbezpečněji byl proveden, skladnictví, které odnímá kupci břímě ukládání a přechovávání zboží. Tím vším zmenšuje se kupci nejenom práce a risiko, nýbrž i potřeba vlastního kapitálu k provozování tržby.

S rozvojem bankovníctví a úvěrnictví může dále kupec trhovati vždy s poměrně větší kvotou kapitálu úvěrního: platí zboží dodavateli zpravidla směnkou a na kupujícího opět směnku vydává, kterou mu banka ihned eskomptuje, půjčujíc mu ostatně i na zboží, warranty a connossementy.

Moderní komunikace a zpravodajství rozšířily nekonečně tržní obvod pro každého obchodníka (ceníky, inseráty, poštovní balíčky, cestující, agenti), zároveň však jej vydaly v šanc stejně zostřené soutěži kupců ostatních.

Souvisle s tím stouply nesmírně požadavky na obchodníkovu čílost, podnikavost i kopeckou solidnost, která nehledíc ani ku mravní povinnosti, všemi uznanými učiteli morálky hlásané, pramení ostatně i v lepším poznání skutečných vlastních prospěchů hospodářských (kupec nahlíží, že se mu nevypláčí býti nesolidním: ztráta zákazníků, ztráta času výtkami atd.).

Speciálně při vývoji malotržby v poslední době budí pozornost tyto momenty:

Silné rozmnožení maloobchodnictva, jež tvoří hlavní massu všeho obyvatelstva tržbou se živícího, způsobené rozmachem moderní velkovýroby průmyslové, úpadkem samotatného prodeje drobných řemeslníků i rozšířením tržby na množství statků dříve neznámých nebo pro nedopravitelnost jen na ryze lokální odbyty odkázaných (prodej doutníků, sirek, šicích strojů, velocipedů — prodej klobouků, šatstva, obuvi, hraček, nožů — prodej zboží zaoceánského, dříví a uhlí, květin, mořských ryb).

S tím spojeno jest časté přeplnění malotržby živly odborně necvičenými (bývalými řemeslníky, továrními dělníky, ženami sluhů a drobných úředníků a pod.) nebo i cvičenými (následkem častého nepoměrného počtu učňů obchodnických).

Malotržba stává se vždy usedlejší; ubývá i podomního obchodu i kočovných skladů a dražeb (výprodejů) i výroční trhy pozbývají významu.

Tvoří se zcela nové typy malotržebních podniků: speciální obchody jen s určitým jediným druhem zboží (doutníky, drogy, káva, ryby, delikatesy, hračky) nebo naopak obchody kombinující různé druhy zboží pro určitou kategorii potřeb (obchody s potřebami cestovními, pánskými nebo dětskými, s výbavami, náradím) nebo pro určité kvality (obchod se zbožím přepychovým a uměleckým, se starožitnostmi — naopak se zbožím hromadným a brakovým), konečně veliké prodejní domy všemožných různých potřeb vyššího řádu (velkoobchody) i bazary pro nákoupe drobných lidí.

Kdežto dříve i provozování malotržby mělo organisací i duchem ráz řemeslnickopatriarchální s nepatrnou soutěží a stálým zákaznictvem, v novější době silné rozmnožení maloobchodnictva, zostření konkurenčního zápasu i ustavičné změny vkusu, jakosti a cen zboží učinily pro obchodníka odbyt zboží problémem, jehož řešení vyžaduje na kupci jak přemýšlení i nákladu (umělá úprava výkladních skříní, reklama někdy až vkus a slušnost urážející a estetické vzezření měst i přírodní krásy jejich okolí porušující, pestré obaly, dodávání zboží do domu, ochotná výměna zboží se nehodícího, vánoční dárky, ambulanti prodej, vysílání cestujících), tak vyžaduje i zvláštních kvalit osobních (ochotná a obratná obsluha) a zvláštní péče o levný nákup a tedy o možnost levnějšího prodeje. Usnadněné spojení s velkoměsty láká právě zámožnější obyvatelstvo i ze širšího okruhu venkovského do městských velkoskladů, které s druhé strany i cestujícími a vzorky vnikají na venek.

Stoupáním počtu závodů maloobchodnických stouplo namnoze i nájemné za krámy a byty.

Vedle těchto proměn v provozování malotržby vykazuje moderní vývoj i tendence malotržbu z prostředkovatelské činnosti mezi výrobou a spotřebou vůbec vylučující: továrníci sami se chápou rozprodeje svých výrobků vlastními sklady, zásilkami (látky, konzervy) nebo cestujícími, i zemědělci hledí si přímého prodeje konsumentstvu balíčky poštovními (máslo, ovoce, drůbež, sýra), drobní producenti organisují se vůbec v prodejní družstva zemědělská i řemeslnická a spotřebitelé, zvl. z kruhů dělnických a úřednických, sdružují se ve spolky konsumní a nákupní (zásobní), velcí podnikatelé zařizují druhdy sami nákup životních potřeb pro své zřízence (Krupp v Essenu, Krupp v Berndorfu).

Podobné vylučovací tendence panují ostatně i naproti velko-tržbě (přímé spojení velkovýrobce s detailisty cestujícími a vzorky, kartely zařizují vlastní prodejní kanceláře neb přenechávají rozprodej zboží jen jistým firmám, diktující jim detailní ceny prodejně).

S druhé strany i obchodníci zřizují si pro výhodnější opatření zboží kupecká družstva nákupní a snaží se zvýšiti svůj zisk i vý-
těžkem v ý r o b n í m, zařizující sami továrny na zboží, pro něž mají zabezpečený značnější odbyt, nebo uvádějíce výrobce v zá-
vislost (tak kupuje v našem textilnictví »manipulant« od kkalco-
ven surová tkaniva a dává je za mzdu spracovávatí bělírnam, barvírnám a tiskárnám, podobně v Anglii, v hedvábnickém průmyslu ve Francii a v Itálii, podobně též exportéři výrobků řemeslnických).

§ 6. Tržební politika.

Tržební politikou rozumíme činnost veřejné moci, zákonodárné i správní, přímo k tomu se nesoucí, aby provozování tržby v národě dále se co nejprospěšněji pro celek hospodářství národního.

Nepřím o prospívají tržbě i všeliká opatření, jimiž se v ý r o b a, zemědělská i průmyslová, zlepšuje či zlevňuje nebo o b ě ž n o s t statků zvyšuje (komunikace!).

Politika tržební nesměřuje vždy ke prospěchu samé tržby, nýbrž ke prospěchu hospodářství národního jakožto celku, v jehož zájmu tržba může býti obmezována či dokonce znemožněna (na př. celní prohibicí, ochranou národní výroby), tržbě samé by vlastně svědčila výhradná politika liberální, zpravidla (kromě u národů »obchodních«) půjde však o takovou úpravu tržby, zvláště vnější, která by nejlépe prospívala domácí v ý r o b ě.

Rozeznáváme tržební politiku vnitřní a vnější (zahraniční).

§ 7. Vnitřní politika tržební.

I. Vnitřní politika tržební jako průmyslová může býti s v o b o d n á či n e s v o b o d n á.

Dříve bývala vnitřní tržba mnohonásobně o b m e z o v á n a a r e g u l o v á n a. Bývalať zhusta původně provo-
zována cizinci, a i když později vyvinuli se tržebníci domácí,